

Eğitim Araştırmalarında Etkileşimsel Yaklaşımın Önemi

Zekiye YAŞI¹

Öz

Bu makale, etkileşimsel yaklaşımların insan davranışlarını anlamak ve sosyal araştırma yürütmek için merkezi bir öneme sahip olduğunu savunmaktadır. Çalışmanın bakış açısı, insanların davranışlarını anlamının en iyi yolunun doğrudan çevrelerinde bulunan diğer kişilerin davranışları üzerinden olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu sebeple, sosyal bilimlerdeki geleneksel yaklaşımların sakıncalarını ortaya koymaya çalışarak, toplumsal hayatın ve toplumsal düzenin araştırmacıların kararlaştırdığı değişkenler üzerinden incelenmesi yerine; doğrudan insan davranışlarının ve kişiler arasındaki sosyal etkileşimlerin incelenmesinin önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla, makale ‘toplumsal hayatın ve toplumsal yapının anlaşılması için sosyal etkileşimlerin düzeninin anlaşılmasının gerekli olduğunu’ öne sürmektedir. Sınıf ortamlarındaki öğretim ve öğrenme aktivitelerinin öğretmen ve bir grup öğrenci arasında geçen etkileşimler yoluyla oluşturulduğunu ve bir öğrencinin sınıf etkileşimlerine katılma yetkinliğinin eğitim hayatındaki başarısını etkilediğini dikkate alan makale, etkileşimsel çalışmaların eğitim araştırmaları için çok daha gerekli olduğunu savunmaktadır. Okul öncesi eğitimin çocukları okul hayatına hazırlamadaki başarısını dikkate alarak ve okul öncesi eğitimin bu başarısını çocukların sınıf etkileşimlerine yetkinlik kazanmasını sağlamadaki rolü ile ilişkili’ olarak tekrar değerlendirmektedir. Bu nedenlerle, sınıf etkileşimlerini inceleyen araştırmaların önemi bu bağlamda ayrıca vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Araştırmaları, Etkileşimsel Yaklaşım, Sınıf Etkileşimleri, Okul Öncesi Eğitim, Sınıf Düzeni.

The Importance of Interactional Approach in Educational Research

Abstract

This article argues for centrality of interactional approaches for understanding human behavior and conducting social research. Its perspective is founded on the assumption that a person’s behavior can best be understood through the behavior of others who are immediately about that person. Accordingly, it puts forward objections to the traditional approaches of social sciences, which orient to social life and social order through variables that are determined by researchers rather than directly studying human behavior and social interactions. Thus, the paper argues for centrality of understanding the order of social interactions

Atıf İçin / For Citation: YAŞI, Z. (2022). Eğitim araştırmalarında etkileşimsel yaklaşımın önemi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 6, 389-402. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed>

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date: 26.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.03.2022

¹ Öğretim Görevlisi Dr.; Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

E-mail: gazizekiye@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7016-1406

as the foundation of social life and social structure. Given the fact that in school classrooms, teaching and learning activities are produced through social interactions between a teacher and a class of students, and the fact that a student's competence to participation in classroom interactions has consequences for their success in their educational life, the paper suggests that interactional studies are even more important for educational research than any other field of social sciences. In this sense, the known success of early childhood education for preparing children for success in school is reevaluated in relation to its role in helping young children develop required interactional competencies at early ages. In this sense, the importance of research focusing on analysis of classroom interactions is once more highlighted.

Key Words: Educational Research, Interactional Approach, Classroom Interactions, Early Childhood Education, Classroom Order.

GİRİŞ

Biz insanlar, *hayatlarını bir toplum içerisinde geçiren sosyal varlıklar* olarak kabul ederiz. Toplum bilimciler, 'toplum' olgusunu bireylerin toplamından oluşan bir bütün olarak tanımlamanın yetersiz kaldığına dikkat çekerek; *toplum olgusunu kendini oluşturan üyeler arasındaki ilişki ve etkileşim ağlarından oluşan bir bütün* olarak tanımlamaktadırlar (Francis & Hester, 2004). Bu itibarla, hayatlarımızı şekillendiren toplumsal gerçekler, birbirimizle etkileşimlerimize yansıyan, bu etkileşimlerin bir parçası olan özellikler olarak tanımlanmalıdırlar. Sosyal bilim araştırmaları, insanların toplumsal gerçeklerini incelemek üzere düzenlenen bilimsel çalışmalar olduğundan, bulgularının insanların birlikte yaşadıkları toplumsal hayatı, bu hayatı oluşturan etkileşimleri yansıttığı varsayılmaktadır. Bu makalede, etkileşimsel araştırma yöntemlerine genel bir giriş yapılmakta ve sosyal bilimlerin değişkenler üzerinden yürütülen yaygın araştırma yöntemiyle karşılaştırılmaktadır. Çalışmanın amacı, etkileşimsel yaklaşımlara eğitim araştırmalarında başvurulmasıyla sağlanabilecek faydalara dikkat çekmektir.

ETKİLEŞİMSEL YAKLAŞIM

Etkileşimsel yaklaşımlara göre, insan davranışları anlam taşırlar ve bu anlamlarını davranışın sahibi olan kişiyle doğrudan iletişim içinde olan diğer kişilerin davranışları üzerinden kazanırlar. Bu nedenle, insan davranışları uyarlanmış davranışlardır. Kişiler kendi davranışlarını kendileriyle doğrudan etkileşim içinde bulunan diğer kişilerin davranışlarını dikkate alarak gerçekleştirmektedirler. Bir başka ifadeyle, kişilerin davranışları bir araya gelerek bir bağlam oluşturmakta ve böylece sıradaki davranışlara

bir sınırlama getirilmektedir. Bu itibarla insan davranışları; çeşitli davranışsal çevreler içerisinde yapılan, yani bağlamsal kısıtlamalar altında oluşturulan, dolayısıyla sosyal olarak yapılandırılmış türden davranışlardır (McDermott & Roth, 1978). İnsan davranışlarının sosyal bir yapısının olduğu, yani sosyal yollarla sıraya konulduğu, sosyal olarak düzenlendiği kavrayışı Durkheim'dan beri kabul görmektedir (McDermott & Roth, 1978). Etkileşimsel yaklaşımların kavramsal temeli büyük ölçüde 1970'lerde atılmıştır ve oluşturulan paradigma günümüzde de kabul görmektedir. Örnek olarak, konuşma analizi ve etnometodoloji programlarını ve etkileşimsel sosyodilbilim programlarını gösterebiliriz.

Parsons'a göre (1949), Durkheim öncesinde insan davranışları üstündeki sınırlandırmaların aktöre dışsal olan toplumsal yapıdan kaynaklandığı fikri hakimdi (otoriter güç gibi). Durkheim'in kuramsal katkılarından sonra ise kısıtlamaların aktöre içsel (kişiliksel) olabileceğine doğru bir dönüşüm yaşandı. Günümüzde ise sosyal bilim araştırmaları, davranışsal sınırlılıkların kaynağına vurgu bakımından ikiye ayrılmaktadır. Bazıları, davranışların sosyal yapı tarafından sınırlandırıldığını savunurken; diğerleri ise bireyin iradesine ağırlık vermektedirler. Etkileşimsel yaklaşımda ise, insan davranışları üstündeki sınırlamaların, kişiye dışsal ama bağlama içsel unsurlar tarafından belirlendiği kabul edilmektedir. Şöyle ki, davranışlar üzerindeki sınırlandırmalar, etkileşim içindeki insanların birlikte oluşturdukları bağlamlardan, yani katılımcıların davranışlarından oluşan sosyal çevreden kaynaklanmaktadır (Garfinkel, 1967, Mehan & Wood, 1975).

Sosyal araştırmalar kapsamı bakımından ise, 'makro' ve 'mikro' olarak ayrılmaktadır. Makro çalışmalar, toplumsal düzenin tamamına yoğunlaştığı için daha kapsamlı; mikro çalışmalar ise, sırf kısa davranış şeritlerini inceledikleri için, daha dar kapsamlı olarak görülmektedir. Belirtilen perspektif, 'bağlama odaklanılması gerektiğini savunan etkileşimsel yaklaşımlar' tarafından iki gerekçeyle reddedilmektedir: İlk olarak, makro çalışmalar arasındaki ilişkilerin toplumsal hayatın gerçek etkileşimlerini yansıttığı varsayılmaktadır. Bu nedenle, makro çalışmalar değişkenleri arasındaki varsayılan ilişkileri gerçek etkileşimlerde tespit edip gösteremedikleri sürece eksik kalmaktadırlar (McDermott & Roth, 1978). Bu durumda, Blumer'in ifadesiyle sosyal araştırmalar ile

sosyal hayat arasındaki mesafe kapanamaz (Blumer, 1954/1970). Sosyal davranışlar söz konusu olduğunda, araştırma sorularının ve cevapların spesifik bağlamlardan alınması gereklidir.

Sosyal araştırmalarda makro-mikro yöntem ayrımını reddetmenin ikinci nedeni ise, etkileşimsel araştırmaların içerisinde gelmektedir. Yapılan etkileşimsel çalışmalar, toplumsal yapının işleyişinden sorumlu bir mekanizmanın var olduğunu açıkça göstermektedirler (örneğin, Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974; Kendon, Key & Harris, 1975). Bu mekanizmalar insanların erişimine açıktır ve insan etkileşimini düzenlemektedir. Eğer bunlar yakından incelenirse, en basit ve sıradan etkileşimsel davranışlarda bile ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1970'lerde yürütülen analizler, bireylerin etkileşimsel yetkinlikleri olduğunu ve bu sayede etkileşim mekanizmasını etkili bir şekilde kullanabildiklerini göstermektedir. Bireylerin etkileşimsel yetkinliklerinin gelişimi ise, doğdukları ilk günden itibaren, katıldıkları toplumsal hayatın günlük etkileşimlerinin düzenine maruz kalma yoluyla gerçekleşmektedir.

İfade edildiği üzere, böylesine açık tespitlere dayandırılmasına rağmen, etkileşimsel analizlerin bu başarısı maalesef fazla takdir görmemiştir. Bunun sebebi, etkileşimsel analizlerin insan davranışlarının daha önceleri göz ardı edilmiş düzeylerine inmeleridir. Bir diğer yönü ise, etkileşimsel analizlerin üretilmesi ve okunmasının hem çok zor hem de aşırı zaman alıcı olabilmesidir. Gerçekten, bir davranışın sosyal olarak düzenlenmiş olduğunu göstermek karmaşık bir analizi gerektirmektedir. Çünkü, davranış esnasında, davranıştan hemen önce ve sonra gerçekleşen bütün davranışların ele alınmasını ve bunların aralarındaki ilişkilerin tek tek tespit edilmesini gerektirmektedir. Yani, sadece davranışın sahibinin değil, etkileşimin bütün taraflarının aynı anda ve birbirinden öncesi ile sonrasında neler yaptıkları ayrı ayrı incelenerek tarif edilmektedir. Etkileşimi oluşturan bütün davranışlar yol açtığı sonuçlar bakımından da ayrıca ele alınmaktadır. Bu nedenlerle, üç beş dakikalık bir etkileşimin analizi bile günler alabilmektedir.

Etkileşimsel yöntemlerin böylesine ayrıntıya inmesi, ilk bakışta büyük resmin görünmesini engelliyormuş gibi gözükse de gerçek tamamen farklıdır. Unutulmamalıdır ki, makro çalışmaların değişkenleri, toplumsal gerçeği yansıtmak amacıyla

belirlenmektedir. Toplumsal gerçekler ise, toplumsal üyeler arasındaki etkileşimlerde oluşturulmaktadır. Bu nedenle, etkileşimin detaylarında yansıtılmayan toplumsal gerçeklerden bahsedilmesi söz konusu olamaz. Toplumun her kösesine sinmiş sosyal gerçekler bile (cinsiyet, etnik köken, toplumsal statü, rol gibi), aktörlerin birbirleri için oluşturdukları sosyal çevreler içerisinde her defasında ‘yeniden canlandırılmakta, yaratıcı bir şekilde yeniden oynanmaktadır’ (Sapir, 1931). Bir başka ifadeyle, sosyal gerçekler performansların sonucu olarak elde edilirler ve durumsal olarak yapılandırılırlar. En yaygın sosyal gerçeklik bile, ‘her zaman ve her yerde geçerli nesnel bir gerçeklik olmadığı’ anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, hangi durumlarda ve anlarda hangi gerçekliklerin ilgili olduğu, katılımcılar tarafından belirlenmekte ve etkileşimsel düzen içerisinde sergilenmektedir.

Davranışsal kısıtlamalar ile kastedilen, etkileşim içerisinde anlam yüklenme potansiyeli olan bütün hareketlerdir. Bunlar bedensel, jest ve mimiksel hareketler olabileceği kadar (bakış yönünün değiştirilmesi ve odaklanması gibi), ses organlarının işlevlerine dayalı sözel unsurları da içerebilirler. Bazen bir öksürme anlamlıdır; bazen ise bir göz kısma hareketi. Bu nedenle, bir insanın öksürüğü bile, aslında bedeninin gösterdiği biyolojik bir tepki olmaktan çok daha fazla anlam ifade edebilir. Çünkü, kişiler öksürecekleri zamanı ayarlayabilirler, yani öksürüğün tam da geldiği anda öksürmeyip, öksürme eylemini birinin sözünün bittiği noktaya yerleştirebilirler. Bazı öğrencilerin sırf öksürdüğü için sınıftan atıldığına ya da öğretmenin öksürük nedeniyle kendini azarlayamayacağına güvenen bir öğrencinin öğretmenin konuşması esnasında uygun bir yer kollamak yerine ‘serbestçe’ öksürdüğü manzaralarla hemen herkes karşılaşmıştır. Her iki örnek de gösteriyor ki, (öğrenci ister sınıftan atılmış ister atılmamış olsun, öğretmeni tarafından ister azarlansın ister hoş görülmüş olsun) mesele sadece biyolojik bir tepkiye verilen bir yanıttan ibaret değildir; mesele öksürmenin karşısındaki davranışlarına uyarlanma şekliyle ilgilidir. Görüldüğü gibi, yüzeysel olarak bakıldığında, uyarlanmamış gibi görünen bir davranışın bile (öğretmenin konuşması esnasında öksürmek); daha farklı bir düzeye inilerek bakıldığında aslında uyarlanmış olduğu anlaşılmaktadır (öksürüğünü öğretmenin konuşmasının sonuna kadar tutmamak da bir uyarlamadır).

Açıklandığı üzere, etkileşimsel çalışmalarda insan davranışları üstündeki kısıtlamalar, insanların kendi etkileşimsel faaliyetlerinin oluşturduğu bağlamlar içerisinde, katılımcıların uyarlanmış aktivitelerinin bir sonraki anlarını düzenledikleri esnada, etkileşimsel faaliyetlere bizzat kendileri dikkatlerini verdikleri esnalar temel alınarak tespit edilmektedir. Bu sebeple, ‘davranışların oluşturduğu zamansal sıra da’ analize yansımaktadır. Böylelikle, sosyal dünyanın nasıl düzenlendiğiyle ilgili mümkün olan en ampirik belgelendirme sağlanmış olmaktadır. Etkileşimsel çalışmalar bu itibarla, toplumsal düzende yer alan, insanların birbirleriyle olan davranışlarının organizasyonunda ellerinin altında bulunan etkileşimsel kaynakların (iletişimsel, kurumsal ya da materyal olmak üzere) tamamının nasıl düzenlenip nasıl kullanıldığıyla ilgili olarak yeterli veriler sağlamaktadır. Böylesi bir yaklaşımda ne davranışların ne de davranışsal kısıtlamaların makro ya da mikro oluşundan bahsedilemez. Kısacası, asıl olan insan davranışlarının etkileşim içerisinde ifade ettiği anlamlardır. Bu anlamlar, niteliklerinin tespit edilmesi mümkün olan bağlamlar içerisinde, birlikte faaliyet gösteren insanlar tarafından ve birbirleri için, beraberce ve yansıtılmalı olarak oluşturulduğundan, temel olan insanlar arasındaki sosyal etkileşimlerdir.

Günlük konuşmalar esnasında mikro-makro arasında oluşturulan ayrım, *insan davranışlarının nasıl sosyal olarak düzenlendiğinin incelenmesi* söz konusu olduğu zaman faydalı olmaktan çıkmaktadır. (Giddens, 1976). Aslında biz insanlar dünyayla ilgili konuşurken sosyal politik sonuçları güçlü olduğu için haber değeri yüksek olan önemli olaylardan bahsetmeye meyilliyizdir. Fakat, bu manşet olayları, sosyal düzenin oluşturulması ve incelenmesinde kullanılan anlamlı davranış parçaları olarak görülemezler (Frake, 1975, 1976). İnsanları etkileşim içindeyken inceleyen araştırmalar, hakkında en az konuştuğumuz, minicik bir davranış kesitinin bile, sosyal düzenin hem oluşturulmasında hem de anlaşılmasında çok önemli roller oynadığını göstermektedir (örn., Erickson & Roth, Macbeth, 2003).

ÖRNEK ANALİZ

Erickson ve Shultz'un (1982) sağladığı bir etkileşim analizi, yukarıda açıklanan etkileşimsel yaklaşım için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Analiz, bir yüksek okulda, bir danışman ile bir öğrenci arasında geçmektedir. Her insan aslında doğal bir etkileşim uzmanı olduğundan, bir başkasıyla etkileşim içinde gerçekleşen her konuşmanın normal bir şekilde ilerleyebilmesi için *her konuşmacının bir dinleyiciye ihtiyaç duyduğunu* gayet tabii olarak bilir. Etkileşim esnasında insanlar karşısındaki insandan konuşmaları esnasında uygun dinleyici davranışlarını göstermesini beklerler. Bu nedendir ki, birinin konuşma sırası devam ederken dinleyici rolündeki kişinin dikkati başka bir yöne kaydığında (örneğin, telefonunun çalması gibi) duraksar, dikkatin yeniden kendini dönmesini beklerler ya da ortamdaki diğer katılımcılara yönelir ve uygun dinleyici davranışlarını bu kişilerde ararlar.

Erickson ve Shultz'un (1982) analizi, bir konuşmacının kendi konuşması esnasında 'uygun dinleyici davranışı için ayrılan yapısal boşluk' beklendiği gibi; bu boşluk doldurulmadığı zaman da neler olabileceğine önemli bir örnek oluşturmaktadır. Okulun danışmanı ile bir öğrenci arasında geçen konuşmada, konuşmacının (danışman) duraksaması, dinleyiciden (öğrenci) beklenen uygun baş sallama hareketinin sağlanmadığı zaman, konuşmacı hiçbir şey olmamış gibi devam edemeyecektir. Çünkü, olmayan 'hiçbir şey' *davranışların beklenen akışının içerisinde dikkat çeken; eksikliği sorgulanan bir husus* oluşturmaktadır. Erickson ve Shultz 'un (1982) ele aldığı etkileşimde bu durum yaşandığında konuşmacı, sıklıkla geri adım atmakta; duraksamasından hemen önce zaten söylediği şeyleri daha basitleştirilmiş şekilde yeniden söylemektedir. Görüldüğü gibi, etkileşime yüzeysel bakıldığında 'hiçbir şeyin olmaması' olarak tanımlanabilecek bir durum, daha derinden ve katılımcıların davranışsal düzeylerinde irdelendiğinde 'hiçbir şeyin olmaması olan şey' biçiminde tanımlanabilecektir.

Sunulan etkileşimde, öğrenci yakın zamanda önünde duran kariyer planlarını netleştirmek için danışmandan tavsiyeler almaya gelmiştir. Öğrenci rehberlik öğretmeni olmak istediğini söyler ve yanıt olarak danışmandan böylesi bir kariyer planının hem

öğretmenlik sertifikasını hem de yüksek lisans diplomasını gerektirdiğini bildiren klasik bir cevap gelmeye başlamıştır. Ne var ki öğrenci, danışmanın konuşması boyunca konumlandırılan duraksama noktalarında kendisinden beklenen baş sallama hareketlerini yapmamaktadır. Bu durum ise, danışmandan aşağıda göreceğiniz uzun cevabın gelmesine yol açar. Danışmanın cevabını incelediğimizde, *öğrenciden beklenen her baş sallama hareketinin noksan kaldığı her andan sonra*, danışmanın ilk cevabın çok daha basitleştirilmiş ve çok daha açılmış bir versiyonunu verdiğini göreceğiz (Erickson ve Shultz, 1982).

Danışman:

Aslında senin ihtiyacın olan şey...

İlk önce sana bir eyalet sertifikası gerekli...

Eyalet öğretmen sertifikası...

Bir başka ifadeyle bir alanda belge alman gerekli...

İngilizce ya da Tarih ya da senin düşündüğün herhangi bir alanda...

Beden Eğitimi (dinleyici ellerini yüzüne kavuşturur)

(Dinleyici başını sallar)

(‘mhm’)

İkinci olarak, senin bir yüksek lisans diploması alman gerekecek (iki hafif baş sallaması).

Bu örnekte, *insanların birbirlerinin davranışlarını nasıl aktif bir şekilde düzenledikleri* açıkça görülmektedir. Erickson ve Shultz (1982), *etkileşimsel analizlerin mantığının sadece kişiler arası etkileşimleri yansıtan mikro analizler olmadığını*; organizasyonlar ve kurumsal işleyişleri yansıttığını göstermeye çalışmaktadır. Bu bilinçle hareket eden yazarlar, bu tekil etkileşim analizinden yola çıkarak kurumsal işleyişlerle ilgili bazı önemli noktalara işaret etmektedir.

Danışmanın başını sallamayan öğrenci tarafından üretmeye zorlandığı bir nevi ‘aşağılar konuşma’ öğrencinin arada sırada da olsa baş sallama hareketini üretmesine yol açmaktadır. Ancak, etkileşime bütünüyle bakıldığında, bu durumun danışmandan

öğrenciye makul bir tavsiye akışına engel olduğu görülmektedir. Kısacası, öğrenci nihayetinde kariyer seçimini yaparken işine yarayacak tavsiyelere erişememiştir. Bu yönüyle, danışmanlık oturumu bir başarısızlık örneği oluşturmuştur. Bu etkileşim, başarısızlıkla sonuçlanmış bir etkileşim teşkil etmekten öteye geçerek, toplumsal yapının geneliyle ilgili sistematik bir örnek sağlamaktadır.

Erickson ve Shultz'a göre (1982), irdelenen örneğin ortaya çıkardığı tablo, danışmanın beyaz ve öğrencinin siyahi kökenli olmasıyla ilişkilidir. Ek olarak, kurumsal kaynakların siyahiler ve beyazlar arasında ayrımcı bir şekilde dağıtılmasının kurumsal işleyiş yollarıyla ilgili olarak da bir örnek teşkil etmektedir. Bir diğer ifadeyle, incelenen bu örnekte, kişiler arası etkileşim, 'mikro analizin ötesinde, toplumun genel yapısının bir parçası' olarak ele alınmaktadır. Erickson ve Shultz'un (1982) analizi, toplumu oluşturan sosyal grupların, giyim tarzı, konuşma stilleri, beden rengi gibi özelliklerin yanı sıra, baş sallama ve duraksama hareketlerinin etkileşim içerisinde nasıl sıralanacağını düzenleyen kurallar bakımından da birbirlerinden ayırdıklarını ortaya koymaktadır. İlâveten, etkileşim tarzlarıyla ilgili bu farklılıklar, *toplumsal kaynakların sosyokültürel dağılımı* konusunda, kurumsallaşmış ayrımcılığın günlük hayat temelinde nasıl işlediğiyle ilgili, toplumun tamamını ilgilendiren bilgiler sağlamaktadır.

Etkileşimsel analizin ortaya çıkardığı üzere, *etkileşimsel yaklaşımları mikro olarak değerlendirmek* büyük bir yanılgıdır. *Etkileşimsel analizler, toplum geneline ilgilendiren her türlü işleyişin ve gerçeklik iddiasının etkileşimsel ayrıntılarda tespit edilerek gösterilmesi gerektiği prensibine dayanmaktadırlar.* Bu özellik, sosyal bilimlerin *gelenekselleşmiş yöntemlerini benimseyen geleneksel çalışmaların toplumsal düzeni ve sosyal hayatı hakkında yansıtmakta yetersiz kaldığını* göstermektedir. İlâve olarak, toplumsal hayatın sadece değişkenler üzerinden incelenmesi, *değişkenler arasındaki ilişkilerin insanlar arasındaki ilişkilerle eşit olduğu yanılgısını doğurmaktadır.* Önemle vurgulanırsa, 'değişkenler arasındaki ilişkiler, kişiler arasındaki etkileşimler içerisinde gösterilmedikçe' araştırmacıların kendi kurguları olmaktan öteye geçemezler (McDermott ve Roth, 1978). Bu itibarla, etkileşimler temelinde tespit edilemeyen ilişkilerden yola çıkan araştırmaların, toplumsal bir müdahale gerektiren durumlar söz konusu olduğunda, yol gösterici olamayacağını vurgulamak önemli

görünmektedir. Özellikle bu son nokta, *etkileşimsel araştırmaların eğitim araştırmaları alanı için merkezi olması gerektiğine* dikkat çekmektedir.

EĞİTİMDE ETKİLEŞİMSSEL YAKLAŞIMLAR

Eğitim ve öğretimin yürütüldüğü sınıf ortamlarındaki faaliyetler, sosyal etkileşimin bizatihi kendisidir. Eğitim ve öğretime dair faaliyetlerin tamamı, öğretmen ve öğrenciler arasında geçen etkileşimsel ortamlarda ve bu etkileşimler sayesinde yapılmaktadır. Bu itibarla, *etkileşimsel yaklaşımların eğitim ve öğretimin merkezi olan sınıf ortamlarında uygulanması* ayrı bir önem taşımaktadır.

Sınıf ortamlarında yürütülen etkileşimsel çalışmalar, *çağdaş sınıf ortamlarının kendilerine has etkileşim düzenleri olduğunu* göstermektedir. Eğitim tarihçilerinin yaptıkları incelemeler bu düzenlerin çağdaşlaşma süreci boyunca, geleneksel dönemlerde kullanılan eğitim-öğretim yöntemlerine hayat veren etkileşimsel düzenlerden koparak, çeşitli dönüşümlerden geçtikten sonra günümüzdeki haline evrildiğini ortaya koymaktadır (Foucault, 1975; Hamilton, 1978). Kısacası, *sınıf düzeni*, bir öğretmen ile yirmiden fazla öğrenciden oluşan bir sınıf topluluğunun, sınıfta tek bir konuşmanın iki ayrı tarafı olarak düzenlenmesini ve sınıf içi konuşmaların bu sayede iki taraf içerisinde geçmesini sağlayan bir yapıdır. Böylesi bir yapıda, bütün bireyler aynı konuşmaya dahil olurlar. Ayrıca, bütün öğrencilerin birbirleriyle eş zamanlı olarak öğrenmeleri sağlanır. Böylece, eğitim ve öğretim geleneksel dönemlere kıyasla daha etkili ve daha verimli bir şekilde yürütülür. Halbuki, çağdaşlık öncesi geleneksel dönemlerde, öğretmenler her öğrenciyle bire-bir ilişki içerisinde etkileşim kurarak öğretim yapmakta; herhangi bir konunun öğretimi her öğrenci için ayrı ayrı yapılmaktaydı. Böylelikle, geleneksel yöntemin öğretmene yüklediği emek ve zaman maliyeti, öğrenci sayısı ile orantılı olarak katlanmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin birbirlerinin katkılarında öğrenmeleri, mesela öğrencilerin arkadaşlarının sağladığı hem doğru hem de yanlış cevaplardan da ders çıkartmaları, öğrenim ve öğretim ortamının bu yolla çeşitlendirilip desteklenmesini sağlamak eski yöntemde mümkün olmuyordu. Bu itibarla, çağdaş etkileşim yöntemleri geliştikçe sınıflar, aynen modern fabrikalarda olduğu gibi, daha verimli ve etkili üretim merkezlerine dönüşmeye başladılar.

Günümüzde, çağdaşlaşma sürecini tamamlamış olan Batı Avrupa ülkelerinde toplumun geneli bakımından; diğer taraftan ülkemiz gibi sürecin devam ettiği toplumlar yönünden ise sadece eğitim sisteminin nesiller boyu bir parçası olduğu için çağdaşlaşmış kesimler bakımından, ‘sınıfların etkileşimsel düzeni günlük hayatın doğal etkileşimlerinin bir uzantısı’ haline gelmiştir. Bu nedenle, ülkemizde modern ailelerden gelen çocuklar sınıf hayatının düzenine çok daha çabuk uyum sağlamaktadırlar. Geleneksel ailelerden gelen çocukların ise, ders konularını öğrenebilmek için, öncelikle bu konuların işlendiği zemin olan etkileşimsel düzene katılım yetkinliğini kazanmaları gerekmektedir (Mehan, 1979). Bu sebeple, geleneksel ailelerin çocukları uygun etkileşimsel becerileri kazanıncaya kadar, onların modern ailelerden gelen yaşlıları sistem içerisinde bir hayli yol kat etmiş olmaktadır. Belirtilen *toplumsal ve kültürel koşulların okul hayatının başlangıcında yarattığı fark*, çocuğun eğitim hayatı boyunca her yıl biraz daha açılarak katlanmaktadır.

Okul öncesi eğitim, söz edilen bu önemli farkı daraltma potansiyeline sahiptir. Kuşkusuz, okul öncesi eğitimde gerçekleştirilen faaliyetler, sınıf ortamlarının simülasyonundan başka bir şey değildir. Bu itibarla, okul öncesi eğitime erken yaşlarda giren çocuklar, *sınıf düzeni ve dolayısıyla etkileşimi ile daha erken tanışma fırsatını yakalamış* olmaktadır. Böylelikle, ait oldukları sosyal ve kültürel koşulların ötesinde etkileşimsel beceriler geliştirerek okul hayatına hazırlanmaktadır. *Okul öncesi eğitimin ülkemiz için önemi* bu noktada iyice belirginleşmektedir. Okula başlamadan önce sınıf ortamına giren çocuklar, öğretmen liderliğinde birlikte oyunlar oynayarak, sanat etkinlikleri yürüterek, şarkılar söyleyerek vb. faaliyetler yoluyla sınıf ortamlarında katılımın gerektirdiği sosyal ve etkileşimsel becerileri geliştirmektedirler. Böylece çocuklar okula başladıklarında, öğrenci kimliğinin gerektirdiği, ders etkileşimlerine öğretmenle karşılıklı olarak katılma; çift-taraflı etkileşimin karşı tarafını oluşturan topluluğun etkili bir üyesi olarak katılım için gerekli becerileri vakitlice geliştirmiş olurlar.

Okul öncesi eğitimin araştırmalarla sabitlenmiş başarısı (Barnett, 1998, Campbell, 2002, Gorey, 2001, Smith, 2014), gerekli etkileşimsel yetkinliklerin oluşturulması için uygun ortamlar sağlıyor olmasıyla doğrudan ilgilidir. Buna rağmen, eğitim araştırmaları genellikle etkileşimsel analizlere yönelmek yerine; araştırmacılar tarafından belirlenmiş değişkenler arasında kurulan ilişki kurulmasına odaklanan geleneksel araştırmalara

yönelmektedir. Yeniden vurgulamak gerekirse, eğitim araştırmalarının gelenekselleşmiş yöntemleri gerçek sınıf etkinliklerine ve çocukların günlük hayatlarının detaylarına mesafeli bir duruş sergilenen yöntemlerdir. Çok iyi bilinmektedir ki, eğitim ve öğretim; öğretmen ve öğrenciler arasında, bir dersten ötekine uzayıp giden etkileşimler aracılığıyla yürütülmektedir. Öğretmen ve öğrenciler arasındaki etkileşimlerin niteliği, Erickson ve Shultz'un yukarıda ele alınan analizinde de görüldüğü gibi, öğrencilerin eğitimden sağlayacağı faydayla doğrudan ilişkili olduğu halde, araştırmaların etkileşimsel yaklaşımlara yönelmemesi düşündürücüdür. Geleneksel eğitim araştırmaları, özellikle betimleyici istatistikler elbette eğitimin genel durumuyla ilgili fikirler verir. Mesela, başarı oranının toplumun farklı kesimleri arasında nasıl bir dağılım gösterdiğini ortaya çıkarır. Ancak, bu araştırmalar sınıf etkileşimlerinde yaşanan problemleri yerinde tespit edip tarif etmekten uzak oldukları için, çözüm oluşturma sürecine rehberlik edemezler. Bu nedenlerle, bu makale ile eğitim araştırmalarının etkileşimsel yaklaşımlara yönelmesi çağrısında bulunmaktadır.

SONUÇ

Toplumsal düzenin incelenmesi, sosyal bilimler için önemli konulardan biridir. Toplumsal düzenin, insan davranışlarının sınırlandırılmasını gerektirdiği; dolayısıyla birbirine uyarlanmış bireysel davranışlarla bunun mümkün olduğu yaygın olarak kabul görmektedir. Bir başka ifadeyle, toplumsal düzen, davranışlarımızın belirli yollarla yapılandırılması sayesinde toplumun üyeleri tarafından oluşturulmaktadır. Bu itibarla, sosyal araştırmaların insan etkileşimlerine yönelmesi gerekmektedir. Fakat, geleneksel araştırmalar doğrudan sosyal etkileşimleri incelemek yerine, araştırmacılar tarafından belirlenmiş değişkenler üzerinden yürütülmektedir. Bu makalede, böylesi bir yaklaşımın sakıncaları ele alınarak, etkileşimsel yaklaşımların önemi vurgulanmıştır.

Etkileşimsel yaklaşımın eğitim araştırmaları için önemini ayrıca vurgulamak gerekir. Şöyle ki, okul sınıflarında gerçekleşen eğitim ve öğretim faaliyetleri öğretmen ve öğrenciler arasındaki etkileşimler yoluyla gerçekleştiğine göre, *eğitim araştırmalarının sınıf içi etkileşimleri incelemeye yoğunlaşması* özellikle önem taşımaktadır. Bu bağlamda, okul öncesi eğitimin başarısının sınıflarda gerekli etkileşimsel yetkinliklerin

erken yaşlarda kazanılmasını sağlamasıyla olan ilişkisi de dikkate alındığında, sınıf etkileşimlerinin incelenmesine odaklanan araştırmaların eğitim için önemi daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- Barnett, W.S. & Boocock, S.S. (1998). Early care and education for children in poverty: Promises, programs, and long-term results. Albany, NY: State University of New York Press.
- Blumer, H. (1954/1970). 'What is wrong with social theory?' In W. Filstead (ed.), *Qualitative Methods*. Markam Books, 52-61.
- Campbell, F.A., Ramey, C.T., Pungello, E., Sparling, J., Miller-Johnson, S. (2002). Early childhood education: Young adult outcomes from the Abecedarian Project. *Applied Developmental Science*, 6, 1.
- Erickson, F. & Shultz, J. (1982). *The counselor as gatekeeper: Social interaction in interviews*. New York: Academic Press.
- Foucault, M. (1975/1979). *The means of correct training. In discipline and punish: The birth of the prison*. New York, NY: Random House.
- Frances, D. & Hester, S. (2004). *An Invitation to Ethnomethodology: Language, Society and Social Interaction*. London: Sage Publications.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological Method*. New York: Basic Books.
- Gorey, K.M. (2001). Early childhood education: A meta-analytic affirmation of the short- and long-term benefits of educational opportunity. *School Psychology Quarterly*, 16, 1.
- Hamilton, D. (1978). Classroom research and the evolution of the classroom system (some interim papers). ERIC Document EA 011 412.
- Kendon, A., Key, M. & Harris, R. (1975). *The organization of behavior in face-to face interaction*. Chicago: Aldine.

- Macbeth, D. (2003). Hugh Mehan's Learning Lessons reconsidered: On the differences between the naturalistic and critical analysis of classroom discourse. *American Educational Research Journal*, 40, 1.
- McDermott, R.P. & Roth, D.R. (1978). *The social organization of behavior: Interactional approaches*. Annual Review of Anthropology, 7: 321-45.
- Mehan, H. (1979). Learning lessons: Social organization in the classroom. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mehan, H. & Wood, H. (1975). The reality of ethnomethodology. New York: Wiley, 259.
- Parsons, T. (1949). The structure of social action. New York, Free Press. Rev. Ed.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 4.
- Sapir, E. (1931). Communication. Encyl. Soc. Sci. 4: 78-81.
- Smith, A.B. (2014). School completion/Academic achievement-outcomes of early childhood education. Children's Issues Center, New Zealand.